

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ВИСШ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян” № 1А, 1000 София, тел. 986-21-67, 987-55-13,
e-mail: arch@vas.bg

Изх. № 161

Дата: 26.02.2025 г.

ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ
НА ГРАЖДАНСКАТА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД

СТАНОВИЩЕ

НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ
по тълкувателно дело № 4/2024 г.

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

С разпореждане от 24.06.2024 г. е образувано Тълкувателно дело № 4/2024 г. по описа на Върховния касационен съд, Гражданска колегия, за приемане на тълкувателно решение по следните въпроси:

1. Подлежи ли на отмяна на основание чл. 303 ГПК актът на районния съд по чл. 51, ал. 2 от Закона за наследството?

2. Подлежи ли на обжалване съдебният акт, с който съдът по реда на чл. 51 от Закона за наследството е разпоредил вписване в книгите по чл. 49 от Закона за наследството на изявлението на призования към наследяване за приемане или отказ от наследство, респективно, че правото му да приеме наследството е изгубено, ако не е отговорил в определения срок?

Впоследствие делото е допълнено със следния въпрос:

3. Налице ли е законово основание съдът при постъпило искане за вписване на отказ от наследство да изисква обективизиране на волеизявлението в писмена форма с нотариална заверка на подписа, респективно да постанови личното явяване на молителя за потвърждаване на авторството на изявлението?“

Становището на Висшия адвокатски съвет по тези въпроси е следното:

I. По първия поставен въпрос:

1. За да се отговори на първия въпрос считаме, че следва да се изходи от характера на производството по чл. 51 ЗН.

Производството по чл. 51 от Закона за наследството се определя безспорно като охранително. Това виждане е господстващо както в теорията¹, така и в съдебната практика². Следователно, то е едностранно, безспорно производство, при което съдът не решава правен спор, а съдейства на молителя да упражни свое субективно право. В случая може да става въпрос за различно по вид субективно право, тъй като според чл. 51 ЗН правото да се поиска от съда определяне на срок на наследника принадлежи на всяко лице с правен интерес. Ако става въпрос за наследник, той търси съдействие за упражняване на правото си на наследяване (определяно като правото да се приеме или откаже наследството³). Ако молителят е кредитор на наследодателя или заветник, той иска от съда съдействие да упражни вземането си, като получи яснота срещу кого може да го насочи.

Поради тази причина за производството по чл. 51 ЗН следва да се прилагат правилата на ГПК за охранителните производства за всички негови аспекти, за които Законът за наследството не дава специална уредба. Съгласно чл. 540 ГПК за охранителните производства се прилагат съответно и правилата на исковото производство, с изключение на чл. 207 - 266 и чл. 303 - 388. Следователно, възможността за отмяна изрично е изключена.

2. Даването на възможност да се отмени по чл. 303 ГПК решението по чл. 51 ЗН би противоречало на същността на отмяната като извънреден способ за атакуване на влязло в сила съдебно решение, което се ползва със сила на пресъдено нещо. Доколкото решенията в охранителното производство не се

¹ Станева, А. Наследствено право. С.: Сиела, 2022, с. 311; Марков, М. в: Цанкова, Ц., ек. Матева, М. Марков, Вес. Петров, Д. Танев, Ив. Георгиев. Закон за наследството. Научноприложен коментар. С.: Труд и право, 2016, с. 554

² Определение № 315 от 23.06.2015 г. по ч. гр. д. № 3092 / 2015 г. на ВКС, I г.о.; Определение № 210 от 15.12.2020 г. по ч. гр. д. № 3625 / 2020 г. на ВКС, II г.о.; Определение № 50153 от 04.10.2022 г. по гр. д. № 3311 / 2022 г. на ВКС, II г.о.; Определение № 154 от 15.01.2024 г. по ч. гр. д. № 4592 / 2023 г. на ВКС, I г.о.

³ Станева, А. Право на наследяване. – Държава и право, 1990, № 12, с. 23

ползват с такава последица, то прилагането на този способ се обезсмисля. Становището, че решенията, постановявани в охранителните производства, не подлежат на отмяна, е безспорно в литературата⁴. Както се сочи и в ТР 7/2014 ОСГТК и в ТР 6/2020 ОСГТК предметът на молбата за отмяна е съдебен акт /влязло в сила решение/, резултат на приключил спор, като целта е да се преодолее необжалваемостта на акта. На отмяна за да бъдат относими към производството по отмяна, актовете трябва да бъдат постановени от съд, в правораздавателно производство и да пораждат сила на пресъдено нещо. В разглеждания случай тези белези не са налице.

3. Наследникът, който е изгубил правото на наследяване поради бездействие в дадения от съда срок по чл. 51 ЗН, има друго средство за защита. Съгласно чл. 537, ал. 2 ГПК когато решението, с което е приключило охранителното производство, засяга правата на трети лица, породеният от това спор, ако е за гражданско право, се разрешава по исков ред. Наследникът несъмнено притежава това качество и за него е открит искивият ред за защита. Искът следва да бъде предявен срещу лицата, които се ползват от акта. В този случай това би бил молителят в производството по чл. 51 ЗН, както и евентуално други наследници, които са призовани към наследяване като следствие от изгубване на правото на наследяване от ищеца (без оглед на това дали са приели наследството или то все още е незаето). Следователно, законодателят е предвидил средство за защита на наследника, който счита, че проведеното производство по чл. 51 ЗН е нарушило правата му. Следва да се има предвид и че възможността да се предяви искът по чл. 537, ал. 2 ГПК не е ограничена със срок, докато правото да се иска отмяна по чл. 303 ГПК е ограничено с кратки срокове, установени в чл. 305 ГПК. От това следва, че предвиденото при охранителните производства защитно средство е по-благоприятно за него, отколкото възможността за отмяна.

4. Наследникът би могъл да се защити и по още един начин. Следва да се има предвид и че по реда на чл. 51 ЗН всъщност се упражнява правото на наследяване. Поради тази причина в част от доктрината и практиката липсата на волеизявление в дадения от съда срок се означава като „мълчалив“ отказ от наследство. Следователно, съдебният акт по чл. 51 ЗН не създава правните последици, а ги констатира. Самите правни последици настъпват като следствие от направеното в този срок волеизявление за приемане или отказ, респ. от липсата на такова (приравнена от законодателя на волеизявление). Поради тази причина няма основание съдебният акт да подлежи на отмяна. Ако наследникът

⁴ Мингова, А. в: Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. С.: Сиела, 2020, с. 709

вече е приел наследството конклюдентно, „мълчаливият“ отказ от наследство по чл. 51 ЗН би бил нищожен. Нищожността би могла да бъде релевирана в последващ процес, например по иск, с който наследникът упражнява правата, включени в наследството (ревандикационен иск, иск за реално изпълнение и др.), позовавайки се на нищожността на отказа. Считаме, че въпреки възприетото в т. 3 д) на ППВС 7/1973, следва да е допустим и самостоятелен иск за обявяване на нищожност на отказа от наследство (както изричен, така и „мълчалив“). Както наследникът, така и трето лице може да иска установяването със сила на пресъдено нещо на тази нищожност, без да желае да предяви друг иск (за делба и т.н.). Поради това считаме, че становището на Върховния съд по този въпрос следва да бъде преразгледано.

5. Извън горното, моля да се има предвид и че възможността да е допуснато процесуално нарушение при призоваването на наследника е твърде малка. Съдебната практика в голямата си част приема, че актът, с който се дава срок на наследника, следва да му бъде връчен лично⁵. Отрича се възможността това да стане чрез залепване или чрез особен представител. От тази гледна точка съвсем минимализиран е и рискът наследникът вече да е приел с конклюдентни действия, тъй като след лично връчване на съобщението е нормално той да релевира този факт в производството по чл. 51 ЗН (освен ако не прояви недобросъвестност).

6. От изгубването на правото на наследяване може да бъде засегнато и друго лице, извън наследника. Считаме, че и то не може да иска отмяна по чл. 303 ГПК поради изложените по-горе съображения. Третото лице също би могло да се защити с иска по чл. 537, ал. 2 ГПК. Ако става въпрос за кредитор на изгубилия правото на наследяване по чл. 51 ЗН, той би могъл да се защити и с иск по чл. 56 ЗН, ако в резултат на извършения „мълчалив“ отказ не може да се удовлетвори от имуществото на наследника. Извън тази хипотеза той би следвало да има на разположение и иск за обявяване на нищожност на отказа (ако наследникът вече е приел наследството), поради изложеното в предходния абзац.

В някои съдебни актове, напр. Определение № 1152 от 17.05.2023 г. по ч. гр. д. № 1569 / 2023 г. на ВКС, I г.о., е изложено виждането, че когато поради нарушаване на правилата по призоваване лицето, на което е бил определен срок за приемане на наследството, е било лишено от възможността да участва в производството по чл. 51 ЗН поради процесуално нарушение, спорът за това дали правото на приемане на наследството все още съществува не може да бъде

⁵ Определение № 315 от 23.06.2015 г. по ч. гр. д. № 3092 / 2015 г. на ВКС, I г.о.; Определение № 460 от 22.07.2015 г. по ч. гр. д. № 3616 / 2015 г. на ВКС, III г.о.; Определение № 729 от 12.04.2023 г. по ч. гр. д. № 1090 / 2023 г. на ВКС, I г.о.

разрешен по исков ред по реда на чл. 537, ал. 2 ГПК, доколкото в исковото производство съдът не разполага с правомощието да извършва преценка дали призованият към наследяване е бил надлежно призован в производството по чл. 51 ЗН. Считаме, че въпреки изложените в цитираното определение солидни аргументи, следва да се приеме, че на лишения от право да участва в производството поради процесуално нарушение ответник следва да се признае правото да се брани с иск по чл. 537, ал. 2 ГПК. Законодателят поставя едноединствено изискване, предпоставящо легитимацията на ищеца – негови права да са засегнати от акта, постановен в охранителното производство. Законът не поставя изискване с акта да са признати права на молителя, а ищецът да претендира титулярството на тези права.

II. По втория поставен въпрос:

Считаме, че съдебният акт, с който съдът по реда на чл. 51 ЗН е разпоредил вписване в книгите по чл. 49 ЗН на изявлението на призования към наследяване за приемане или отказ от наследство, респективно, че правото му да приеме наследството е изгубено, ако не е отговорил в определения срок, не подлежи на обжалване.

1. На първо място, както вече бе посочено, производството по чл. 51 ЗН е охранително. Съгласно чл. 538 ГПК на обжалване подлежи само решението, с което се отказва да се издаде търсения акт. Решението, с което молбата се уважава, не подлежи на обжалване.

2. На второ място, както бе посочено в изложението по предходния въпрос, решението на по чл. 51 ЗН няма конститутивен ефект – налице е своеобразен отказ от наследство, който е извършен чрез бездействие в рамките на дадения от съда срок. Ако вече е извършено приемане на наследството, отказът е нищожен. Ако пък е налице процесуално нарушение, накърнило права на наследника (напр. в процедурата по призоваване), то наследникът може да се брани с иска по чл. 537, ал. 2 ГПК. Не е налице съдебен акт с правни последици, чието премахване изисква атакуването на този акт.

III. По третия поставен въпрос:

1. Считаме, че не е налице законово основание съдът при постъпило искане за вписване на отказ от наследство да изисква обективизиране на волеизявлението в писмена форма с нотариална заверка на подписа.

На първо място, разпоредбата на чл. 52 във връзка с чл. 49, ал. 1 ЗН изрично установява изискване за частна писмена форма при извършване на отказа от наследство. Следователно, изискването за по-тежка форма от съда би било contra

legem. Изискването за писмена форма с нотариална заверка на подписа може да се поддържа само de lege ferenda. Отказът от наследство, извършен в частна писмена форма, е действителен.

На второ място, тази форма е винаги достатъчна за отказ от наследство, независимо какво съдържа наследствената маса. Не може да бъде споделено изразеното в някои съдебни актове виждане, че формата на изявлението за отказ от наследство е писмена с нотариална заверка на подписа само когато в наследството има недвижим имот, за да бъде спазена и формата по чл. 100 ЗС. Следва да се държи сметка за разликата между отказа от вещно право върху недвижим имот и отказът от наследство. В първия случай става въпрос за сделка с обект конкретно имуществено право, която води до намаляване на патримониума на титуляря му; във втората хипотеза се касае за упражняване на правото на наследяване по начин, по който субектът отказва да присъедини към имуществото си съвкупност от права и задължения. Българското законодателство познава и други хипотези, в които разпореждането със съвкупност се подчинява на една обща форма, без оглед на съдържанието на съвкупността – продажба на търговско предприятие по чл. 15 ТЗ, продажба на наследство по чл. 212 ЗЗД.

2. Считаме, че е налице законово основание съдът при постъпило искане за вписване на отказ от наследство да постанови личното явяване на молителя за потвърждаване на авторството на изявлението. Това основание е чл. 534 ГПК, според който в охранителното производство съдът може да постанови личното явяване на молителя. Ако съдията има съмнения дали писменото изявление за отказ от наследство действително изхожда от посоченото като молител лице, той има право да постанови молителят да се яви лично, за да бъде установена неговата самоличност. В такъв случай съдът може да даде като алтернатива на лицето възможността да представи писмено изявление с нотариално заверен подпис.

Поради изложените аргументи считаме, че отговорите на поставените въпроси следва да бъдат:

1. Актът на районния съд по чл. 51, ал. 2 от Закона за наследството не подлежи на отмяна на основание чл. 303 ГПК.

2. Не подлежи на обжалване съдебният акт, с който съдът по реда на чл. 51 от Закона за наследството е разпоредил вписване в книгите по чл. 49 от Закона за наследството на изявлението на призования към наследяване

за приемане или отказ от наследство, респективно, че правото му да приеме наследството е изгубено, ако не е отговорил в определения срок.

3. Принципно не е налице е законово основание съдът при постъпило искане за вписване на отказ от наследство да изисква обективизиране на волеизявлението в писмена форма с нотариална заверка на подписа. Отказът от наследство е действителен, дори да бъде извършен в проста писмена форма.

Налице е законово основание съдът при постъпило искане за вписване на отказ от наследство да постанови личното явяване на молителя за потвърждаване на авторството на изявлението, ако има съмнение дали наследникът действително е направил такова волеизявление. Законовото основание е чл. 534 ГПК.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ:

/п/

АДВ. Д-Р ИВАЙЛО ДЕРМЕНДЖИЕВ